
İMALAT SANAYİ İHRACATINDA UZMANLAŞMA: TÜRKİYE -AVRUPA BİRLİĞİ ANALİZİ (1991–2003)

Doç. Dr. Ayten Ayşen KAYA
Ege Üniversitesi İİBF
aysen.kaya@ege.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin AB-15 ve AB-10 ile Bulgaristan ve Romanya gibi aday ülke grupları içinde imalat sanayi ihracatında uzmanlaştığı/karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu endüstrileri belirlemektir. İlk olarak, Balassa endeksi kullanılarak Türkiye'nin ihracatta uzmanlaşma değerleri 1991–2003 dönemini kapsayan SITC Rev.3, 3 basamaklı imalat sanayi ihracat verileriyle hesaplanmıştır. Daha sonra SITC teknoloji sınıflandırmasına göre Türkiye'nin ihracatta uzmanlaştığı/karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu endüstriler belirlenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

Purpose of this study is to identify the Turkish Industries that have comparative advantage in manufacturing export within EU-15 and EU-10 as well as candidate countries such as Bulgaria and Romania. First, export specialization value of Turkey has been calculated with respect to SITC Rev.3 3 digit product group manufacturing export data that were adapted to Balassa index for the period of 1991–2003. Then, technological structures of the Turkish industries that exhibit export specialization/comparative advantage, in accordance with SITC technology classification, have been defined.

GİRİŞ

Son yıllara kadar uluslararası iktisat literatüründe “Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı” hakim paradigma olarak önemini korumuştur. Karşılaştırmalı üstünlüğü açıklamaya yönelik iki temel teoriden söz edilebilir. Bu teorilerin ilki

Ricardo'nun ikincisi Hecksher-Ohlin'in modeli olarak bilinir. Ricardo'nun modelinde ülkeler ve bölgeler arasındaki uluslararası ticaret ve uzmanlaşma teknolojideki farklılıklara Heckscher-Ohlin (H-O) modelinde ise faktör donanımlarındaki farklılıklarla açıklanmaktadır. H-O teorisine göre bir ülke hangi üretim faktörüne bol miktarda sahipse o malın üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğü elde eder. Dolayısıyla uzmanlaştığı bu malları ihraç ederken, diğer malları ithal etmektedir (Paluzie vd. 2001: 286 ; Brakman vd.,2003:37; Helpman, 1999:122; Rivera-Batiz ve Oliva, 2003: 37).

Geleneksel dış ticaret teorisi 1970'lerin sonunda ortaya çıkan uluslararası dış ticaret yapısını, açıklamada yetersiz kalmıştır. Krugman'ın başını çektiği yeni ticaret teorisi her iki teorinin yetersiz kaldığı uluslararası ticaret yapısını endüstri içi ticaret (intra-industry trade) kavramı ile açıklamaktadır (Rivera-Batiz ve Oliva, 2003: 41; Martin ve Sunley, 1999: 260–65). Bu teori, ticaretin yapısını ölçek ekonomileri ve ürün farklılaştırması temeline dayandırmaktadır (Helpman, 1999: 139).

Geleneksel dış ticaret teorisi ekonomik entegrasyon ve ticaret engellerinin kaldırılmasını ülkelerin verimlilik/üretim yapılarında daha büyük bir farklılaşmaya (ıraksamaya) ve endüstriler arası ticarete artışa neden olacağını belirtmektedir. Buna karşın **yeni dış ticaret teorisi** ekonomik entegrasyonun ülkelerin üretim yapısında yakınlaşmaya (yakınsamaya) ve daha düşük düzeyde endüstriler arası ticarete neden olacağını savunur (ECB, 2004: 19).

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaretin büyük bir bölümü, Heckscher-Ohlin teorisinde öngörüldüğü biçimde, faktör donatımına dayalı (teknolojiyi de kapsayan) bir

endüstriler arası ticaret yapısındadır. Sanayileşmiş ülkeler arasındaki ticaretin giderek artan bölümü ise, yeni teorilerin öngördüğü biçimde, farklılaşan malların doğurduğu endüstri içi ticarete dayandığı söylenebilir (Seyidoğlu, 1999: 92). Krugman, dış ticarete uzmanlaşmanın ve mevcut ticaret yapısının karşılaştırmalı üstünlüklere dayanarak açıklanabileceğini fakat ticarete uzmanlaşma kalıpları başlangıçtaki karşılaştırmalı üstünlüklere bakılmaksızın değişebileceğini savunmaktadır (Krugman, 1990).

Türkiye'nin önemli ticaret ortağı olan AB içinde 1991/1996–2003 yılları verilerine dayanarak ihracatta uzmanlaşma düzeyini ölçmeye yönelik olan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde Türkiye'nin AB ülkeleri ile dış ticareti incelenecektir. Çalışmanın yöntemi ve bulguları üçüncü ve dördüncü bölümde ele alınacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise elde edilen bulgulara dayanarak bir değerlendirme yapılacaktır.

TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİ

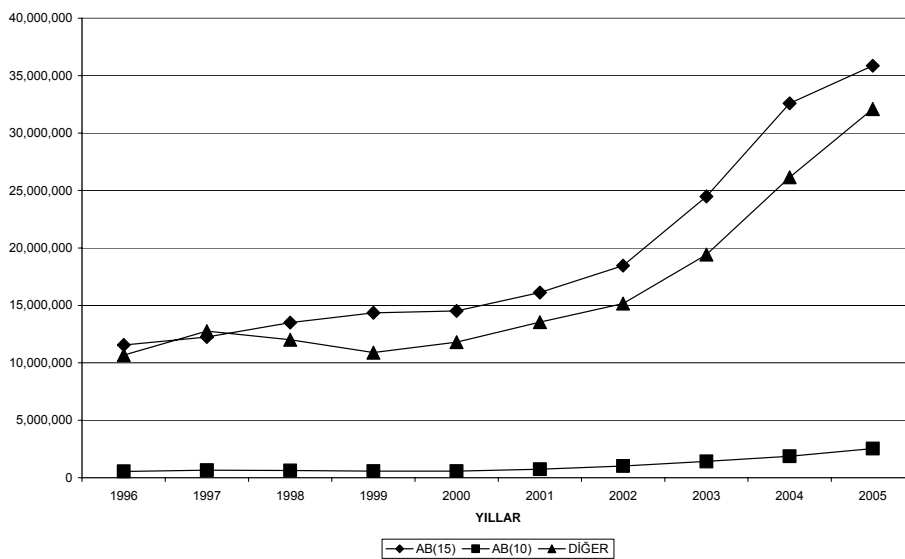
1980'li yıllarda başlayan dışa açılma politikası ile birlikte Türkiye'nin dış ticaret yapısında önemli değişiklikler olmuştur. 1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye ile AB arasında sanayi malları için bir gümrük birliği oluşturulmuştur. Gümrük Birliği ortaklık metinlerinde de ifade bulunduğu gibi Avrupa

Entegrasyonunun bir aşaması olarak algılanmaktadır (DTM, 2003). Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine etkileri değerlendirilirken Türkiye'nin 1971 yılından itibaren sanayi ürünlerini sıfır gümrükle AB ülkelerine ihraç olanağı elde etmesi ve bu olanağın yıllar boyunca yarattığı değişimi de göz ardı etmemek gerekir. Dolayısıyla bu tarihten itibaren, Türkiye'nin ihracatı AB yönünde büyük değişim göstermiştir. Ayrıca, 1996 sonrası yıllarda AB ülkelerine olan ihracatın ve bu ülkelere yapılan ithalatın arttığı görülmektedir.

Türkiye'nin dış ticaretinin %50'den fazlası Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile gerçekleşmesi nedeniyle Avrupa Birliği Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yer tutmaktadır. AB dış ticaretin de de Türkiye'nin yeri ve önemi zamanla artmış ve AB ihracatında Türkiye'nin yeri 1995'de 9. sırada iken 2004'de 6.sırada çıkmıştır. Bu nedenle AB ve Türkiye önemli ticari ortaklardır denebilir.

Grafik 1'den de görülebileceği gibi Türkiye ihracatında 1996 yılından sonra AB ülkeleri yönünde büyük sıçramalar gerçekleşmiştir. Türkiye'nin AB'ye ihracatı 1980'de 1.299 milyon dolar ile toplam ihracat içindeki payı % 44,7 iken 1996 yılında 11.556 milyon dolar ile toplam ihracat içindeki payı %51,2 ve 2000 yılında 15.086 milyon dolar ile toplam ihracat içindeki payı %52,5 ve 2005 yılı 38.400 milyon dolar ile toplam ihracat içindeki payı %53,3 olmuştur (TÜİK, 2006).

Grafik 1: Türkiye'nin Toplam İhracatının AB-15, AB-10 ve Diğer Ülkelere Dağılımı (1996–2005)

Kaynak: DTM, İstatistikleri, 2006.

Tablo 1’de AB-15 ve AB-10- Bulgaristan ve Romanya ile Türkiye’nin dış ticareti ve dış ticareti içinde payları verilmektedir. AB-15 içinde Türkiye’nin ihracatında ve ithalatında en büyük paya Almanya sahiptir. Almanya’yı sırası ile İtalya, İngiltere, Fransa, İspanya ve Hollanda gibi ülkeler izlemektedir. AB-10 ülkeleri içinde ise en büyük paya sahip ülkeler ise sırasıyla Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti’dir.

Tablo 1: Türkiye Dış Ticaretinin Avrupa Birliği Ülkelerine Dağılımı (2003–2004)

Ülkeler	2003				2004			
	İhr	İth	İhr (%)	İth (%)	İhr	İth	İhr (%)	İth (%)
Almanya	7,484	9,452	28.9	28.2	8,745	12,515	25.4	27.5
İtalya	3,193	5,471	12.3	16.3	4,627	6,865	13.4	15.1
İngiltere	3,670	3,500	14.2	10.4	5,543	4,317	16.1	9.5
Fransa	2,826	4,164	10.9	12.4	3,668	6,201	10.7	13.6
İspanya	1,789	2,003	6.9	6.0	2,616	3,249	7.6	7.2
Hollanda	1,525	1,656	5.9	4.9	2,137	1,908	6.2	4.2
Yunanistan	920	427	3.6	1.3	1,170	594	3.4	1.3
Belçika/Luk	898	1,890	3.5	5.6	1,202	2,524	3.5	5.6
Avusturya	473	824	1.8	2.5	560	1,070	1.6	2.4
Danimarka	454	345	1.8	1.0	637	342	1.9	0.8
İsveç	457	822	1.8	2.5	560	1,118	1.6	2.5
Portekiz	315	155	1.2	0.5	395	236	1.1	0.5
İrlanda	261	501	1.0	1.5	432	700	1.3	1.5
Finlandiya	214	479	0.8	1.4	256	708	0.7	1.6
AB 15 Toplamı	24,484	31,695	94.5	94.6	32,555	42,353	94.6	93.2
Çek Cum.	188	443	0.7	1.3	222	654	0.6	1.4
Estonya	23	13	0.1	0.0	35	44	0.1	0.1
Kıbrıs Rum Kes.	0	0	0.0	0.0	0	0	0.0	0.0
Letonya	26	1	0.1	0.0	38	1	0.1	0.0
Litvanya	85	135	0.3	0.4	122	170	0.4	0.4
Macaristan	284	416	1.1	1.2	349	705	1.0	1.6
Malta	156	72	0.6	0.2	98	72	0.3	0.2
Polonya	486	415	1.9	1.2	697	996	2.0	2.2
Slovakya	59	205	0.2	0.6	108	232	0.3	0.5
Slovenya	102	93	0.4	0.3	188	203	0.5	0.4
Yeni Üyeler Toplamı	1,409	1,793	5.4	5.4	1,857	3,077	5.4	6.8
AB 25 Toplamı	25,898	33,494	100.0	100.0	34,417	45,434	100.0	100.0
Bulgaristan	621,7	689,5	1,3*	1,0*	894,3	959,5	1,4*	1,0*
Romanya	873,3	956,0	1,8*	1,4*	1,235	1,699	2,0*	1,7*
*1 Mayıs 2004’den itibaren 15 üyeli AB 10 ortağın katılımıyla 25 üyeli olmuştur.								
*Toplam ihracat ve toplam ithalat içindeki payı								
Kaynak: DTM İstatistikleri, 2006.								

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bir ülkenin bir malın üretiminde ve ihracatında uzmanlaşmasını ölçen temel ölçütlerden birisi Balassa endeksidir. Balassa tarafından 1965 yılında geliştirilmiş olan bu endeks aynı zamanda “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler” (AKÜ-Revealed Comparative Advantage) endeksi olarak da bilinmektedir. (Marrewijk, 2001: 36; Laursen, 1998). Balassa Endeksi, genellikle ülkelerin güçlü ve zayıf ihracatçı endüstrilerini belirlemeye yönelik ampirik araştırmalarda kullanılmaktadır (Ainger, 2000: 82). Balassa (1965) bu endeksi geliştirirken temel olarak ülkeler arasında fırsat maliyetlerinin farklı olması nedeniyle ülkelerin üretim ve dış ticarete uzmanlaşacağını ileri sürmüştür. Bu düşünceden yola çıkarak bir endüstrinin görece ihracatta uzmanlaşma düzeyini belirlemek mümkündür (Balassa, 1965). Balassa endeksi:

$$BI_{ij} = \left(X_{ij} / \sum_{i=1}^n X_{ij} \right) / \left(\sum_{j=1}^m X_{ij} / \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m X_{ij} \right)$$

X_{ij} , Türkiye'nin i endüstrisinin ihracatını; $\sum X_{ij}$, Türkiye'deki toplam ihracatı ($1, \dots, n$ kadar i toplamı); $\sum X_{ij}$, AB'deki i endüstrisinin toplam ihracatını ($1, \dots, n$ kadar j toplamı); $\sum \sum X_{ij}$, AB'deki (15 ve $10+2$) toplam ihracatı ve BI_{ij} , Türkiye'nin toplam ihracatı içinde i endüstrisinin payının AB'nin toplam ihracatında i endüstrisinin payına oranını göstermektedir.

$BI_{ij} > 1$ ise Türkiye'nin i endüstrisinin AB'ye göre ihracatta uzmanlaşmış /karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu,

$BI_{ij} = 1$ ise Türkiye'deki i endüstrisinin AB ile aynı düzeyde ihracatta uzmanlaştığı /karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu,

$BI_{ij} < 1$ ise Türkiye'nin i endüstrisinin AB'ye göre ihracatta uzmanlaşmadığı /karşılaştırmalı üstünlüğü olmadığını göstermektedir.

1991–2003 dönemini (Mevcut 2004 yılı verileri bazı ülkeler için tam olmadığından 2003 yılı en son verilerin elde edildiği yıl olarak alınmıştır.) kapsayan Türkiye'nin AB–15 ve AB–10 ile birlikte Bulgaristan ve Romanya içinde 151 imalat sanayi alt ürün gruplarıyla her yıl için Balassa endeksi değerleri hesaplanmıştır. Türkiye'nin ihracatta uzmanlaşmış endüstrilerinin teknoloji yapısını belirlemek için SITC teknoloji sınıflandırmasından (Ek 1 de SITC teknoloji sınıflandırması verilmiştir.)

yararlanılmıştır. Bu sınıflandırmada endüstriler, hammadde yoğun mallar endüstrileri, emek yoğun mallar endüstrileri, sermaye yoğun mallar endüstrileri, kolay taklit edilebilir Ar-ge endüstrileri ve zor taklit edilebilir Ar-ge endüstrileri olarak 5 gruba ayrılmıştır. Ülkelere ait SITC Rev.3 üç basamaklı imalat sanayi toplam ihracat verileri UNCTAD' dan (2005) derlenmiştir. Çalışmada Avrupa Birliği ülkelerinin AB–15 (merkez ülkeler) ve AB–10 ile birlikte aday ülkeler; Bulgaristan ve Romanya (çevre ülkeler) olarak ayrılmasının nedeni rekabet ve uzmanlaşma açısından farklı pazar yapısına sahip ülke grupları içinde Türkiye'nin ihracatta uzmanlaştığı endüstrilerinde farklılıkların olup olmadığını saptamaktır. Bu çalışmada, Yunanistan için ihracatta uzmanlaşmayı ölçen çalışma model alınarak Türkiye'nin ihracatta uzmanlaştığı endüstriler belirlenmektedir. (Vagiatzoglou, 2004)

ARAŞTIRMA BULGULARI

Türkiye'nin AB- 15 Ülkeleri İçinde İhracatta Uzmanlaşma Bulguları

AB–15 ülkeleri ile yapılan analizde incelenen dönem içerisinde önemli bir gelişme Gümrük Birliği anlaşmasıdır. Bu nedenle Gümrük Birliği Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği tarih dikkate alınarak, Balassa endeksindeki değişimler 1991–1995 ve 1996–2003 yılları olarak iki ayrı dönemde gösterilmektedir. Bunun amacı, imalat sanayi ihracatında Gümrük Birliği Anlaşması'nın etkisini gözlemlemektir. 151 imalat sanayi alt ürün grubu verileri ile AB–15 içinde Türkiye'nin Balassa endeksi değerlerinin hesaplanması sonucu $BI_{ij} \geq 1$ olan 53 endüstri saptanmıştır. Bu endüstriler SITC teknolojik yapıya göre sınıflandırıldığında Türkiye'nin 1 hammadde yoğun mallar endüstrisi, 27 emek yoğun mallar endüstrileri, 16 sermaye-yoğun mallar endüstrileri, 9 Zor taklit edilebilir Ar-ge yoğun endüstrilerinin ihracatında uzmanlaştığı belirlenmiştir. Tablo 2'den de görülebileceği gibi Türkiye'nin bu pazarda en fazla emek yoğun endüstrilerinin (STIC 6 ve 8) ihracatında uzmanlaştığı ve yıllar itibarıyla de endüstrilerin çoğunun endeks değerlerinin artırdığı görülmüştür. **Sermaye yoğun endüstriler** içinde en fazla ihracatta uzmanlaşma değerine sahip “Demir ve alaşımsız çelikten kaplanmamış yassı madde mamulleri (SITC 673, 1991 yılı değeri BI: 7,264 ve 2003 yılı değeri BI: 6,707)” endüstrisinde 13 yılda ihracatta uzmanlaşma değeri biraz azalmış olsa da bu endüstrinin AB–15 ülkeleri içinde önemli karşılaştırmalı üstünlüğü bulunmaktadır.

TABLO 2: Balassa Endeksi Değerleri: Türkiye -AB-15 (1991-2003)

SITC		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	%Deg (91-95)	%Deg (96-2003)
	Hammadde Yoğun Endüstriler															
562	Mineral kimyasal gübreler (272 grubun dışındakiler)	1.553	1.061	0.540	0.835	0.440	0.403	0.162	0.293	0.187	0.147	0.407	0.679	0.284	-71.7	-29.6
	Emek Yoğun Endüstriler															
613	Dabaklanmış, aprelenmiş, bütün halinde kürkler	0.037	0.288	0.575	0.316	0.807	1.058	0.970	1.331	1.402	1.138	0.824	0.852	1.295	2080.8	22.4
651	Tekstil iplikleri	4.460	3.885	3.398	4.871	3.705	3.829	4.075	4.404	5.530	5.679	5.684	4.393	4.089	-17.0	6.8
652	Pamuklu mensucat	3.053	3.325	3.068	4.793	4.648	4.605	4.548	4.524	4.270	4.956	5.138	5.066	4.588	52.2	-0.4
653	Sentetik veya suni filamentler ve devamsız liflerden men.	2.028	2.612	3.232	3.609	4.942	4.369	4.776	4.843	5.235	5.684	5.447	5.674	5.764	143.7	31.9
654	Dokumaya elverişli diğer maddelerden dok. men.	0.348	0.542	0.616	0.689	1.004	1.219	1.124	1.137	1.482	1.685	1.299	1.369	1.457	188.5	19.5
655	Örme mensucat	2.659	2.768	2.313	4.218	2.258	3.003	3.691	3.499	4.333	4.334	4.627	4.677	4.703	-15.1	56.6
656	Kordelalar, etiketler, armalar, tüller vb	1.316	1.561	2.397	2.932	3.476	4.070	4.604	4.710	6.810	8.040	9.385	8.808	8.241	164.1	102.5
657	Özel iplikler ve dokunmamış mensucat	0.290	0.303	0.377	0.261	0.338	0.789	1.063	0.693	0.527	0.769	0.665	0.720	0.736	16.7	-6.7
658	Dokumaya elverişli maddelerden diğ. hazır eşya ve tk.	9.390	9.881	8.913	9.381	10.936	11.686	12.976	13.876	14.299	15.920	14.510	14.602	14.353	16.5	22.8
659	Halılar ve diğer yer kaplamaları	4.148	5.513	6.034	4.792	4.236	5.037	4.229	5.380	4.497	5.229	4.314	4.205	4.365	2.1	-13.3
661	Kireç, çimento, tabii taşlar, asfalt ile bunlardan eşya	3.487	3.924	2.931	3.610	3.423	3.302	3.858	3.861	4.203	5.586	5.896	6.665	6.444	-1.8	95.2
662	Silislili fosil onları ve benzerlerinden eşya	1.150	1.143	1.356	1.248	1.566	1.877	1.864	1.910	2.170	2.292	2.099	2.228	2.183	36.2	16.3
664	Cam	1.628	1.527	1.121	1.037	1.025	1.097	1.191	1.080	1.062	1.335	1.368	1.233	1.117	-37.0	1.8
665	Seramikten sofa ve mutfak, ev, heykelcik, süs eşyası	2.388	2.540	2.384	2.147	2.315	2.625	3.027	3.156	3.046	3.569	3.121	2.909	2.656	-3.0	1.2
691	Demir, çelik veya alüminyumdan inşaat ve inşaat aksamı	0.293	0.293	0.499	0.630	0.796	1.139	0.994	1.297	1.004	1.169	1.325	1.418	1.543	171.8	35.4
693	Alüminyum, bakır veya demir çelik maddeler	2.167	2.528	2.252	1.694	1.623	2.159	2.704	2.716	3.273	4.075	3.569	3.694	3.817	-25.1	76.8
697	Adi metallerden ev işlerinde kullanılan eşya ve aksam	1.535	2.860	1.670	2.059	2.357	2.260	2.432	2.517	2.923	3.233	3.221	3.554	3.500	53.5	54.8
812	Demir, çelik ve seramikten malzemeler	0.993	1.016	1.006	1.014	1.118	1.173	1.099	1.162	1.192	1.331	1.384	1.741	2.149	12.6	83.2
831	Sandıklar, bavullar, çantalar ve kılıflar	1.273	1.225	1.074	0.792	0.794	0.774	0.774	0.762	0.613	0.628	0.598	0.580	0.472	-37.7	-39.0
842	Kadın/kız çocuklar için örülmemiş giyim eşyası ve ak.	4.277	4.516	4.836	4.831	6.097	5.379	5.171	5.954	6.107	6.916	6.024	6.155	5.655	42.6	5.1
843	Erkek/erkek çocuklar için örme giyim eşyası	5.799	5.670	6.600	6.354	8.088	7.620	7.079	7.768	8.206	9.156	8.429	8.567	7.682	39.5	0.8
844	Kadın/kız çocuklar için örme giyim eşyası	8.730	8.981	10.584	11.430	14.316	11.656	11.293	10.663	9.746	9.511	8.455	9.838	9.484	64.0	-18.6
845	Örülmüş olsun olmasın diğer giyim eşyası c	9.870	12.126	12.417	11.588	13.745	12.559	9.417	11.901	10.677	10.313	9.238	9.849	9.401	39.3	-25.1
846	Giyim eşyası iç aksesuar ve giyim eşyası parçaları	12.524	14.006	13.272	12.988	14.881	14.077	13.270	14.705	14.166	15.548	12.882	12.808	12.492	18.8	-11.3
847	Tekstil giyim eşyası aksamı	4.161	4.113	4.750	5.032	5.841	5.679	5.511	5.600	5.792	6.260	6.266	6.573	6.949	40.4	22.4
848	Tekstil dışında kalan giyim eşyası, şapka vs	21.238	18.708	17.119	14.446	13.602	9.360	9.621	8.631	8.012	8.847	7.707	6.890	5.758	-36.0	-38.5
897	Kıymetli, yarı kıymetli, kaplama metal.	0.138	0.251	0.351	0.568	0.727	1.175	1.503	1.973	2.672	3.395	3.324	3.790	4.244	426.8	261.2

		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	%Değ (91-95)	%Deg (96-2003)
	Sermaye Yoğun Endüstriler															
523	Diğer inorganik kimyasal maddeler	2.670	3.055	2.334	2.400	2.567	0.338	0.621	0.343	3.213	0.267	0.930	0.487	0.445	-3.9	31.7
532	Debayette kullanılan bitkisel ve hayvansal hulasa	3.428	2.098	1.470	1.386	2.152	1.785	1.753	2.031	2.442	2.449	2.184	2.028	1.675	-37.2	-6.2
554	Sabunlar, temizleme, cilalama ürünleri	1.357	1.579	1.416	1.565	2.565	3.358	3.651	3.098	2.501	2.504	2.147	1.932	1.737	89.0	-48.3
625	Kauçuktan iç ve dış lastikler (yeni/eski)	1.699	1.925	1.856	1.912	1.969	1.648	1.650	1.691	1.731	2.067	2.448	2.326	2.265	15.9	37.4
628	Rubber articles nes	0.343	0.339	0.310	0.318	0.428	0.477	0.463	0.798	0.846	0.914	0.839	1.054	1.103	24.9	131.4
671	Dökme ve aynalı demir, ferro alyajlar	4.858	3.853	3.834	4.233	4.869	4.504	5.078	3.217	4.909	3.377	1.646	1.949	1.671	0.2	-62.9
672	Demir veya çelikten külçe ve diğer ilk şekillerde mamul	3.489	5.393	5.033	5.226	3.601	2.729	3.291	1.704	1.705	2.317	4.308	4.396	3.793	3.2	39.0
673	Demir veya alaşımsız çelikten kaplanmamış mamul	7.264	7.220	9.734	9.332	6.717	8.125	7.515	6.740	7.973	6.745	7.334	6.728	6.707	-7.5	-17.5
677	Demir veya çelikten demiryolu ve tramvay malzemesi	0.695	0.727	0.477	0.390	0.750	0.825	0.759	0.773	1.077	0.981	0.836	0.722	0.816	8.0	-1.1
678	Demir veya çelikten teller	1.436	1.124	1.328	1.489	1.913	1.391	1.705	1.563	1.613	1.991	2.806	3.139	1.779	33.2	27.9
679	Demir veya çelikten borular ve içi boş profiller	0.383	0.394	0.544	0.696	1.239	1.421	1.256	1.202	1.441	1.662	1.730	1.875	2.032	223.4	42.9
682	Bakır ve bakırdan çubuk, profil, vb.	1.369	1.116	1.095	0.888	1.172	1.414	1.281	1.192	1.195	1.338	1.200	0.899	0.866	-14.4	-38.8
684	Aluminyum ve alüminyumdan çubuk, vb.	0.558	0.562	0.516	0.608	0.677	0.793	0.774	1.072	1.023	1.066	1.024	0.929	0.992	21.2	25.1
782	Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar	0.040	0.034	0.089	0.089	0.218	0.161	0.140	0.105	0.145	0.314	1.170	1.913	2.312	444.8	1335.7
783	10+ kişi taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, çekiciler	0.563	1.025	1.975	1.842	1.248	2.198	1.805	1.671	2.377	2.351	2.623	2.445	2.320	121.6	5.5
786	Römorklar ve yarı römorklar	0.089	0.496	1.440	2.030	1.824	1.639	1.285	0.958	0.550	0.691	0.601	0.654	0.542	1949.0	-66.9
	Zor Taklit Edilebilir Ar-ge. Yoğun Endüstriler															
711	Buhar kazanları, kızgın su kazanları ve aksamı	0.052	0.087	0.169	0.251	0.190	0.190	0.440	1.386	0.852	0.550	0.579	0.684	0.853	266.3	348.2
713	Motorlar ve aksamı	0.206	0.308	0.272	0.389	0.442	0.404	0.424	0.535	0.608	0.813	1.046	1.010	0.896	114.5	121.8
722	Traktörler	0.017	0.012	0.050	0.013	0.003	0.128	0.094	0.327	0.472	0.813	0.507	0.503	1.531	-81.7	1097.2
727	Gıda işleme makineleri	0.357	0.419	0.632	0.688	0.609	0.716	1.332	1.206	0.765	1.138	0.987	0.828	0.651	70.5	-9.1
761	Televizyon alıcıları (kombine olsun olmasın)	3.456	3.874	2.674	2.548	3.082	2.886	4.506	7.754	7.792	8.427	8.672	12.496	11.328	-10.8	292.6
771	Elektrikli güç makineleri	0.692	0.990	1.016	1.104	1.004	1.308	1.099	0.892	0.750	0.865	1.045	1.186	0.878	45.2	-32.9
773	Elektrik dağıtım donanımı	2.109	2.998	2.656	2.417	2.715	3.211	2.526	2.541	2.344	2.606	2.986	2.672	2.140	28.7	-33.3
775	Evlerde kullanılan makineler	0.495	0.687	0.833	0.911	1.224	1.252	1.351	1.469	1.653	1.818	1.955	2.413	2.873	147.2	129.4
793	Gemiler ve suda yüzen taşıtlar	1.342	1.559	0.792	0.642	0.603	0.502	0.988	1.152	1.230	0.888	1.765	1.439	1.645	-55.1	227.4

Zor taklit edilebilir Ar-Ge yoğun endüstriler içinde ihracatta uzmanlaşma değerini en fazla artıran endüstriler “Televizyon Alıcısı endüstrisi (SITC 761: 1991 yılı Balassa endeksi değeri BI:3.456 dan 2003’de 11.328’e çıkmıştır), “Evlerde kullanılan makineler endüstrisi (SITC 775: 1991’de BI: 0,495 olan değer 2003’de BI: 2,873’e yükselmiştir) ve “Traktör endüstrisidir (SITC 722, 1991 yılı endeks değeri BI: 0,017 den 2003 yılında BI: 1,531 değerine çıkmıştır).

Hammadde yoğun mallar endüstrilerinden “Mineral Kimyasal Gübreler“ (SITC 562) endüstrisinde, **emek yoğun endüstrilerinden** ise “Sandıklar, bavullar, çantalar ve kılıflar (SITC 831) endüstrisinde ihracatta uzmanlaşmanın /karşılaştırmalı üstünlüğün kaybedildiği görülmektedir.

Sermaye yoğun endüstrilerinden “Diğer inorganik kimyasal maddeler (SITC 523), “Bakır ve bakırdan çubuk, profil, tel, saç, şerit boru (SITC 682)”, “Alüminyum ve alüminyumdan profil, tel, saç, şerit boru vb (SITC 684) ve Römork ve yarı römorklar (SITC 786) ve **zor taklit edilebilir Ar-ge endüstrilerinden** “Buhar kazanları, kızgın su kazanları ve aksamı (SITC 711), Motor ve Aksamı (SITC 713) ve “Gıda işleme makineleri (SITC 727) endüstrilerinde de ihracatta uzmanlaşmanın /karşılaştırmalı üstünlüğün kaybedildiği görülmektedir.

Türkiye’nin AB–10 - Bulgaristan - Romanya Ülkeleri İçinde İhracatta Uzmanlaşma Bulguları

Tablo 3’den de izlenebileceği gibi SITC Rev.3, 3 basamaklı 151 imalat sanayi alt ürün grubu verileri ile Türkiye’nin AB–10 ve aday ülkeler¹ içinde Balassa endeks değerlerinin hesaplanması sonucu $BI_{ij} \geq 1$ olan 45 endüstri saptanmıştır. SITC teknolojik yapıya göre bu endüstriler sınıflandırıldığında Türkiye’nin 22 emek yoğun mallar endüstrileri, 10 sermaye yoğun mallar endüstrileri, 4 kolay taklit edilebilir Ar-ge yoğun mallar endüstrileri ve 9 zor taklit edilebilir Ar-ge yoğun mallar endüstrilerinin ihracatında uzmanlaştığı belirlenmiştir.

Emek-yoğun mallar endüstrilerinde 2003 yılı için en yüksek değeri sırasıyla “Kordelalar, etiketler, armalar, tüller vb (SITC 656, BI: 4.283)”, “Örme mensucat (SITC 655, BI:

3,888)”, “Halılar ve diğer yer kaplamaları (SITC 659, BI=3,756)”, “Giyim eşyası ve iç aksesuarlar (SITC 846, BI:3,506)” ve “Tekstil dışında kalan giyim eşyası (SITC 847, BI: 3, 454)” gibi tekstil ve giyim endüstrileri almaktadır. “Özel iplikler ve dokunmamış mensucat (SITC 657) ve “Seramikten sofraya ve mutfak eşyası ile diğer ev eşyası (SITC 665) endüstrilerinde ihracatta uzmanlaşmanın /karşılaştırmalı üstünlüğün kaybedildiği görülmektedir.

Sermaye yoğun mallar endüstrisinde en yüksek Balassa endeksi değeri alan “Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar (SITC 782)” 2003 yılı için BI: 3,956, bu endüstrinin 1996’daki değeri BI: 0,368’dir. Bu endüstri aynı zamanda en fazla ihracatta uzmanlaşma artışı gösteren endüstri olmuştur (%975 artış). Kauçuktan iç ve dış lastikler (SITC 625) ve “Dökme ve aynalı demir ferro alyajlar (SITC 671) endüstrilerinde ihracatta uzmanlaşmanın /karşılaştırmalı üstünlüğün kaybedildiği görülmektedir.

Kolay taklit edilebilir mallar endüstrilerinde uzmanlaşmanın /karşılaştırmalı üstünlüğünün en fazla olduğu “Televizyon alıcıları (SITC 761 BI=2,278)” ve “Hidrokarbonlar ve türevleri (SITC 511; 1996 endeks değeri BI= 0,519dan 2003 endeks değeri BI=1,102 ‘e yükselerek %1123 artış göstermiştir) endüstrileridir.

Zor taklit edilebilir mallar endüstrilerinde “Traktörler (SITC 722; 1996 yılı değeri BI: 0,159 dan 2003 yılı değeri BI: 2,873 çıkarak %1700’lük artış göstermiştir) ve “Hava taşıtları, uzay araçları vb. aksam parçaları (SITC 792; 1996 yılı endeks değeri BI: 0,212 den 2003 yılı endeks değeri BI: 2,764 çıkarak %1200’lük artış sağlanmıştır) ihracatta uzmanlaşmanın en fazla olduğu endüstriler olmuştur. “Motor ve aksamı (SITC 713), “Elektrikli güç makineleri (SITC 771), “Elektrik dağıtım donanımı (SITC 773) ve “Optik cihazlar ile aksam parçaları (SITC 884) endüstrilerinde ihracatta uzmanlaşmanın /karşılaştırmalı üstünlüğünün kaybedildiği görülmektedir.

¹ Çalışmanın bu bölümünde sözü edilen ülkelerle ilgili veriler eksiksiz olarak ancak 1996 yılından itibaren elde edildiğinden bu yıldan itibaren analize başlamak uygun olmuştur.

Tablo 3: Balassa Endeksi Değerleri: Türkiye ve AB-10, Bulgaristan - Romanya (1996-2003)

SITC		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	%Değişim (96-2003)
	Emek Yoğun Endüstriler									
651	Tekstil iplikleri	1.924	2.068	2.288	2.483	2.441	2.391	1.966	1.843	-4.2
652	Pamuklu mensucat	2.377	2.405	2.516	2.602	3.011	3.097	3.143	3.074	29.3
653	Sentetik veya suni filamentler ve lifler	2.787	3.057	3.187	3.152	3.376	3.315	3.348	3.396	21.9
654	Dokumaya elverişli diğer madde	1.306	1.234	1.158	1.419	1.553	1.252	1.270	1.276	-2.3
655	Örme mensucat	2.327	2.810	2.976	3.439	3.761	3.864	3.915	3.888	67.1
656	Kordelalar, etiketler, armalar, tüller vb.	3.060	3.269	3.412	3.918	4.300	4.414	4.403	4.283	40
657	Özel iplikler ve dokunmamış mensucat	1.024	1.348	1.014	0.806	1.089	0.899	0.968	0.941	-8.1
658	Dokumaya elverişli maddelerden hazır eşya	2.360	2.628	2.804	2.782	3.021	2.957	3.079	3.059	29.6
659	Halılar ve diğer yer kaplamaları	3.889	4.045	4.287	3.949	4.129	3.818	3.801	3.756	-3.4
661	Kireç, çimento, tabii taşlar, asfalt işeşya	1.234	1.653	1.843	1.989	2.706	2.949	3.277	3.333	170.1
662	Silisi fosil unları ve benzerlerinden eşya,	1.818	1.854	2.041	2.245	2.405	2.297	2.477	2.398	31.9
665	Seramikten sofa ve mutfak, ev eşyası	0.816	0.998	1.057	0.984	1.136	1.072	1.044	0.993	21.7
693	Aluminyum, bakır veya demir çelikten	1.323	1.560	1.492	1.765	2.136	1.964	1.961	2.002	51.3
697	Adi metallerden ev işlerinde kullanılan eşya	1.512	1.651	1.840	2.012	2.146	2.014	2.141	2.049	35.6
812	Demir, çelik ve seramikten maddeler	0.991	0.889	0.911	0.912	0.966	0.930	1.041	1.273	28.4
842	Kadın/kız çocuklar için örülmemiş giyim eşyası	1.131	1.165	1.258	1.225	1.402	1.346	1.454	1.472	30.2
843	Erkek/erkek çocuklar için örme giyim eşyası	1.542	1.569	1.655	1.720	1.972	1.894	2.102	2.053	33.2
845	Örülmiş olsun olmasın diğer giyim eşyası c	3.462	3.427	3.630	3.330	3.380	3.085	3.202	3.132	-9.5
846	Giyim eşyası iç aksesuar ve giyim eşyası parçaları	3.206	3.368	3.500	3.315	3.540	3.233	3.437	3.506	9.4
847	Tekstil dışında kalan giyim eşyası, şapka vs.	3.016	2.996	3.083	3.022	3.313	3.330	3.345	3.454	14.5
848	Tekstil dışında kalan giyim eşyası, şapka vs.	3.164	3.146	3.256	3.259	3.577	3.320	3.363	3.205	1.3
898	Müzik aletleri vb. aksam ve parçaları	1.164	1.518	0.966	0.687	0.335	0.361	0.356	0.347	-70.2
	Sermaye Yoğun Endüstriler									
532	Debayette kullanılan bitkisel ve hayvansal hulasa	3.263	3.275	3.358	3.601	3.883	3.654	3.656	3.399	4.1
551	Uçucu yağlar rezinoitler	0.953	0.798	0.995	1.195	1.614	1.500	1.392	1.443	51.4
554	Sabunlar, temizleme, cilalama ürünleri	2.000	2.087	1.977	1.865	1.911	1.687	1.503	1.473	-26.3
625	Kauçuktan iç ve dış lastikler (yeni/eski)	0.988	1.092	1.126	1.063	1.166	1.226	0.957	0.926	-6.3
671	Dökme ve aynalı demir, ferro alyajlar	1.012	1.072	0.811	1.339	0.951	0.609	0.550	0.516	-49
672	Demir veya çelikten yarı mamuller	1.644	1.513	1.049	1.059	1.299	2.070	2.140	2.035	23.8
673	Demir veya alaşımsız çelikten mamul	2.278	2.322	2.369	2.710	2.704	2.816	2.724	2.724	19.6
678	Demir veya çelikten teller	0.999	1.280	1.181	1.327	1.543	2.031	2.411	1.648	65
782	Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar	0.368	0.280	0.226	0.335	0.659	2.316	2.816	3.956	975.3
783	10+ kişi taşımaya mahsus motorlu taşıtlar	2.676	1.743	2.317	2.824	2.669	2.819	2.729	2.812	5.1
	Kolay Taklit Edil. Ar-ge Yoğun Endüstriler									
511	Hidrokarbonlar ve türevleri	0.519	0.560	0.558	0.567	0.682	0.669	0.951	1.102	112.3
523	Diğer inorganik kimyasal maddeler	0.170	0.372	0.235	2.011	0.340	1.050	0.556	0.547	220.6
584	Selüloz türevleri vs.	0.737	0.755	0.969	1.361	1.232	1.065	1.104	0.946	28.3
761	Televizyon alıcıları (kombine olsun olmasın)	2.242	1.720	2.200	2.084	2.160	1.654	2.201	2.278	1.6
	Zor Taklit Edil. Ar-ge Yoğun Endüstriler									
713	Motorlar ve aksamı	1.121	0.363	0.317	0.317	0.342	0.439	0.441	0.392	-65.1
714	Turbojetler, tepkili motorlar	N.A.	1.887	2.152	1.826	1.755	1.746	0.953	1.008	-46.5
722	Traktörler	0.159	0.125	0.417	1.004	2.083	1.333	1.394	2.873	1701.9
727	Gıda işleme makineleri	1.121	1.739	1.628	1.339	1.773	1.636	1.585	1.396	24.5
771	Elektrikli güç makineleri	1.352	1.237	0.897	0.724	0.808	0.952	0.953	0.673	-50.2
773	Elektrik dağıtım donanımı	1.174	0.865	0.779	0.656	0.699	0.757	0.626	0.487	-58.5
775	Evlerde kullanılan makineler	1.037	1.054	1.140	1.147	1.236	1.284	1.468	1.511	45.7
792	Hava taşıtları, uzay araçları vb. aksam, parçaları	0.212	1.464	1.043	2.428	3.912	3.170	1.647	2.764	1204.2
884	Optik cihazlar ile aksam ve parçaları	1.070	0.651	0.291	0.438	0.818	1.323	0.876	0.497	-53.5

SONUÇ

Bu çalışmada 1991/1996–2003 yılları arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkelerine ihracat yapan imalat sanayi alt ürün gruplarının ihracatta uzmanlaşma yapısı incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bulgularından çıkan sonuca göre Türkiye, her iki AB pazarında da benzer imalat sanayi alt ürün grupları ihracatında uzmanlaşmış olduğu saptanmıştır.

Balassa endeksi ile ilgili bazı sorunları burada ortaya koymakta yarar vardır. Barry ve Hannan'ın da ifade ettiği gibi Balassa endeksi ile ilgili sorun dinamik karşılaştırmalı üstünlüğü zayıf tahmin etme gücüdür (Smyth, 2005: 111). Diğer bir deyişle, belli bir dönemde belli bir endüstride Balassa endeksinin yüksek değere sahip olması karşılaştırmalı üstünlüğün devam edeceği anlamına da gelmemektedir. Nitekim tablo 2 ve tablo 3'de de görüldüğü gibi belli dönemlerde bazı sektörlerde endeks değeri artışı ve onu takip eden yılda da azaldığı görülebilmektedir. Ayrıca Balassa endeksi karşılaştırmalı üstünlüğü yaratan nedenleri ortaya koymaktan ziyade sonuçta oluşan uzmanlaşmayı/karşılaştırmalı üstünlüğü ölçmeyi sağlamaktadır. Yine de yapılan tüm eleştirilere rağmen Balassa endeksi ihracatta uzmanlaşmayı ve karşılaştırmalı üstünlüğü ölçmede önemli bir analiz aracı olmaktadır (Laursen, 1998).

Türkiye'nin Avrupa Birliği içinde ihracatta uzmanlaşması incelendiğinde imalat sanayinin özellikle emek yoğun ve fazla teknolojik yatırım gerektirmeyen ürünlerin ihracatında daha fazla uzmanlaştığı görülmektedir. İncelen 13 yıllık dönemde (1996-2003) tekstil, giyim ve aksesuarlar gibi Türkiye'nin geleneksel sanayi ürünlerinin ve metal eşyalar ve demir çelik gibi katma değeri düşük olan imalat sanayi ürünlerinin bulunduğu endüstrilerde (SITC 6 ve 8) karşılaştırmalı üstünlüğünün devam ettiği görülmektedir.

Bu durum geleneksel dış ticaret teorisi ile uyum göstermektedir. Fakat bunun yanında Türkiye'nin "taklidi kolay Ar-Ge yoğun ve zor taklit edilebilir Ar-Ge yoğun mallar" endüstrilerinin ihracatında (makine imalat, kara taşıtları, televizyon alıcıları, uzay aksamaları gibi) uzmanlaştığı görülmektedir. Bu durum yeni dış ticaret teorilerinde ifade edildiği gibi Türkiye'nin başlangıçtaki karşılaştırmalı üstünlüğünün az da olsa değiştiğini göstermektedir.

Bu çalışmada 1991-1996 ve 1996-2003 Balassa endeksi değişim değerlerine göre Türkiye imalat sanayi ihracatı uzmanlaşmasında bazı endüstrilerin Gümrük Birliğinden önce ihracatta uzmanlaşmalarını artırmaya başladığını ve halen devam ettiğini bazılarının da ise Gümrük Birliğinden sonra ihracatta uzmanlaşma düzeylerinin azaldığı

saptanmıştır. Bu sonuca göre Gümrük Birliği'nin Türkiye imalat sanayi ihracatının uzmanlaşmasında önemli bir etkisi olmadığı söylenebilir.

Son yıllarda Türkiye dış ticaretinde önemli gelişmeler sağlanmış olmasına rağmen ihracattaki uzmanlaşmanın görece olarak emek-yoğun geleneksel ürünlere dayalı yapısı devam etmektedir. Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğünü devam ettirmesi ve/veya teknoloji yoğun ürünlere kaydırabilmesi için AB pazarında ürün farklılaştırması temelinde katma değeri yüksek Ar-ge yoğun endüstrilere yönelmesi gerekmektedir. Uluslararası uzmanlaşmayı belirleyen güçlerin başında artık teknoloji gelmektedir. Bu nedenle karşılaştırmalı üstünlüğün kaynağı Ar-ge yatırımları ve yenilikler olmaktadır.

Türkiye'nin yeni teknolojileri ve yenilikleri özümseyecek ve adapte edecek sanayi yapısını oluşturacak bütünleşik bir sanayi, teknoloji ve dış ticaret politikalarına gereksinimi vardır. Böylelikle Türkiye'nin ihracatta uzmanlaşmasını teknoloji yoğun ürünler lehine geliştirmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

AINGGER, Karl (2000) "Specialization of European Manufacturing", *Austrian Economic Quarterly*, 2, pp.81-92.

www.wifo.ac.at/Karl.Ainger/publications/2000/specialization.pdf

BALLASA, B (1965) *Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage*, The Manchester School of Economics and Social Science, No.33.

BRACKMAN, Steven, GARRETSEN Harry and MARREWIK van Charles (2003) *An Introduction to Geographical Economics: Trade, Location and Growth*, Cambridge University Press.

EUROPEAN CENTRAL BANK (ECB) (2004) "Sectoral Specialization in the EU: A Macroeconomic Perspective", *Occasional Paper Series*, No.19, July. www.ecb.int/pub/pdf/scpops/ecbocp19.pdf

DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI (DTM) İstatistikleri, 2006, www.dtm.gov.tr

HELPMAN, Elhanan (1999) "The Structure of Foreign Trade", *The Journal of Economic Perspectives*, Vol.13, No.2 Spring, 121-144.

KRUGMAN, Paul (1990), Strategic Trade Policy and the New International Economics, Cambridge, Mas.:MIT Pres.

LAURSEN, K. (1998) "Revealed Comparative Advantage and the Alternatives as Measures of International Specialisation", DRUID Working Paper No. 98-30, December.

MARREWIJK Charles Van (2001) International Trade and the World Economy, Oxford University Press.

MARTIN, Ron and SUNLEY, Peter (1996) "Paul Krugman's Geographical and Its Implications for Regional Development Theory: A Critical Assessment", *Economic Geography*, Vol,72, No.3, 259-292.

PALUZIE, Elisenda, PONS, Jordi and TIRADO, A. Daniel (2001) "Regional Integration and Specialization Patterns in Spain", *Regional Studies*, Vol.35.4, pp.285-296.

RIVERA-BATIZ, Luis A. ve OLIVA Maria A. (2003) International Trade, Theory, Strategies and Evidence, Oxford University Press.

SEYIDOĞLU, Halil,(1999) Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Geliştirilmiş 13. Baskı, İstanbul.

SMYTH-ADDISON, Diarmaid (2005) "Ireland's Revealed Comparative Advantage", *Quarterly Bulletin* 1, 101-115.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK) (2006) İstatistikleri, www.tuik.gov.tr.

VOGIATZOGLU, Klimis (2004) "Patterns of Industrial Export Specialization in Greece in the course of European Economic Integration: Empirics and Determinants", <http://gnu.univ.gda.pl/~eefs/pap/vogiatzoglou/doc>

YILMAZ, Bahri (2003) "Turkey's Competitiveness in The European Union: A Comparison With Five Candidate Countries- Bulgaria, The Czech republic, Hungary, Poland, Romania- And The EU15", *Ezoneplus Working Paper No.12*, February.

UNCTAD (2005), International Trade Statistics, <http://www.stats.unctad.org/handbook>

EK: 1- Teknolojik Yapıya Göre İmalat Sanayinin SITC Sınıflandırılması

Hammadde Yoğun Mallar Endüstrileri

SITC 56 Gübre (272 grubunun dışında)

Emek Yoğun Mallar Endüstriler

SITC 6 Dokuma elyafı ve bunların atıkları (62, 67, 68 hariç)

SITC 8 Çeşitli mamul eşya (87, 88 hariç)

Sermaye Yoğun Mallar Endüstrileri

SITC 53 Debatat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar, tanen, boya, pigment, macun, mürekkep

SITC 55 Uçucu yağlar, parfüm, kozmetik, tuvalet müstahzarları

SITC 62 Kauçuktan eşya

SITC 67 Demir ve çelik

SITC 68 Demir ihtiva etmeye madenler

SITC 78 Kara taşıtları

Taklidi Kolay Araştırma Yoğun Mallar

Endüstrileri

SITC 51 Organik kimyasal ürünler

SITC 52 İnorganik kimyasal ürünler

SITC 54 Tıp ve eczacılık ürünleri

SITC 58 İlk şekilde olmayan plastikler (boru, hortum, levha, yaprak, plaka, şerit, film vb.)

SITC 59 Başka yerlerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünler

SITC 75 Büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri

SITC 76 Haberleşme cihazları

Taklidi Zor Araştırma Yoğun Mallar Endüstrileri

SITC 57 İlk şekillerde plastikler, döküntü ve hurdalar

SITC 7 Makine ve ulaştırma araçları (75, 76, 78 hariç)

SITC 87 Başka yerde belirtilmeyen mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazlar

SITC 88 Fotoğraf malzemesi, optik eşya, saatler

Kaynak: Bahri Yılmaz, 2003:7-19-20.